

V zadnjem sklopu z naslovom *Prakse svobode* so zbrana besedila, v katerih se je Foucault lotil *modernih form življenja*. V njih je Foucault dal vedeti, da sodobnih form življenja ni mogoče ločiti od politike. Politika – politična oblast – je razumljena ne le kot *umetnost/tehnika vladanja*, ki ima za nalogo zagotavljanja enotnosti države, ampak tudi kot tehnologija – *biopolitika*, ki se ukvarja z upravljanjem, *ohranjanjem in oblikovanjem življenja ljudi*. Razmerje politike do biopolitike je vidno ravno v »problemu« razmerja med *enim* (posameznikom, posameznico) in *množico* v okviru države. Ta »problem« ni nič drugega kot »raison d'État« – dejavnik državnega delovanja v smeri *individualizacije* posameznikov in posameznici ter *totalitarizacije* družbe. Zato je temeljno vprašanje, ki ga poskuša oblikovati Foucault, vprašanje *heterogenosti praks in gibanj*, ki peljejo do osvoboditve prostorov (utopije, heterotopije, avtonomne cone itd.), osvoboditve družbe ter posameznici in posameznikov (estetika eksistence, umetnost sebstva). *Prakse svobode* in (samo)oblikovanje *forme življenja* so tako mišljenje kot tiste tehnike/politike, ki omogočajo vladanje sebi (*sebstvo*), prek tega oblikovanje specifične etike/drže (*avtoformacija subjekta*) – skrbi zase kot skrbi za druge – in istočasno ustvarjanja okoliščin za nadzorovanje delovanja oblastnih razmerij. Od tod je treba razumeti, da skrb zase kot skrb za drugega ni le stvar etike, temveč mora biti tudi stvar *politike*, ki implicira razmerja med subjekti v igri oblasti. Grobo povedano, zadnji sklop besedil, ki se bere kot dodatek *Zgodovine seksualnosti*, poskuša artikulirati in predstaviti skrb zase (kot skrb za drugega) kot etično potrebo po konstrukciji *aktivnega političnega subjekta*, ki bo/je sposoben in voljan zavzeti pozicijo v boju za svobodo.

Naj sklenem: slovenski prevodi izbranih Foucaultovih besedil in intervjujev prihajajo v heterotopijski življenjski prostor v pravem času. Ponovno postavljajo na dnevni red vprašanja o strukturi oblastnih razmerij, upravljanju življenj in družbe ter praksah/tehnikah svobode. Teme, s katerimi se je ukvarjal Foucault, so večno aktualne, zato zbrana besedila priporočam v branje tistim, ki si želijo spoznavanja Foucaultovega raziskovalnega programa ali ponovnega srečanja z njegovo teorijo, metodo in logiko izpeljevanja.

Aleksander Sašo Brlek - Slaček

Ernesto Laclau: Emancipacija, emancipacije.

Ljubljana: Založba ZRC, 2008.

151 strani (ISBN 978-961-254-079-1), cena: 12 evrov

Knjiga *Emancipacija, emancipacije* slovenskim bralkam in bralcem prinaša zbirko esejev, ki jih je Ernesto Laclau objavil v začetku devetdesetih letih kot intervencije v sodobno politično in intelektualno dogajanje. Eseji pokrivajo različna tematska področja, od teoretskega razmišljanja o pojmu emancipacije, implikacij večkulturnosti za sodobno politiko in filozofijo, vloge praznih označevalcev v političnem procesu, koncepta subjekta pa do komentarjev k delom Derride in Rortyja. Različne obravnave družji ukvarjanje s problemom odnosa med univerzalnim in partikularnim, ki je srž Laclauove misli.

Na vprašanje, kakšno filozofijo lahko še zagovarjamo »spričo obupa«, kot je temu rekel Adorno, torej ob spoznanju, da so univerzalistični cilji razsvetljenstva vsaj z njegovimi lastnimi sredstvi nedosegljivi, nekateri – kot je recimo Habermas – odgovarjajo, da je treba bolezn razsvetljenstva zdraviti s še več razsvetljenstva, medtem ko se na drugi strani misleci postmodernizma po radikalni prekinitvi s tradicijo razsvetljenstva naslanjajo na iracionalizem in partikularizem. Laclau ni zadovoljen z nobeno od teh pozicij in zahteva, da odnos med univerzalnim in partikularnim teoretsko konceptualiziramo – in politično prakticiramo – kot hegemonsko razmerje.

Zanj sta univerzalno in partikularno nujno v kontingentnem odnosu, kjer se sicer noben pol sam ne more polno konstituirati in zato vedno potrebuje drugega, a ni nobene partikularne vsebine, ki bi nujno napolnila univerzalno.

Različne družbene skupine so v neprestanem boju za možnost, da s svojo partikularno vsebino začasno napolnijo univerzalno, da so torej sprejete kot utelešenje »demokracije«, »emancipacije«, »revolucije«, »napredka«, nobena izmed njih pa se – vsaj v demokratični družbi – ne more sklicevati na nujno in popolno povezavo med njenimi partikularnimi zahtevami in univerzalnim. Hkrati pa se tudi nobena ne more izolirati od celote, ne more svoje identitete zgraditi kot zaprte ob izključitvi univerzalnega. Emancipacije si Laclau ne zamisli eshatološko kot radikalen prelom z zgodovino, temveč kot horizont, pred katerim potekajo sodobni družbeni boji. Lahko bi rekli, da je izraz emancipacija »prazen označevalec«, v katerega skušajo raznotere družbene skupine vpisati svoje delovanje.

Prav ta pozicija, ki se izogne naivnemu univerzalizmu razsvetljenstva in divjemu partikularizmu postmodernistov, je glavna odlika misli Ernesta Laclaua in knjiga ta element, to jedro njegove misli, odlično prenese. Kljub temu, da gre za na prvi pogled nepovezane eseje – Laclau v uvodu zapiše, da gre za »začasne raziskave in ne /.../ povsem razvite teoretske konstrukte /.../ – odgovore na etični in politični imperativ poseganja v razprave, ki se dogajajo pred našimi očmi« (str. 8), je njihovo bistvo eno, in od osvetlitve problema z različnih zornih kotov celota več pridobi pri nazornosti kot izgubi pri koherentnosti.

Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da besedila niso napisana hermetično in so tako dostopna tudi neposvečenim v Laclauovo filozofijo; prav ti bodo verjetno z jedratim prikazom ključnih problemov njegove misli v pričujoči zbirki esejev največ pridobili. Če delo ni hermetično, pa ne pomeni, da je napisano poljudno. Gre za zahtevna, zelo abstraktna filozofska besedila, ki predpostavljajo vsaj osnovno razumevanje temeljnih filozofskih problemov in kategorij (kot so kategorije univerzalnega in partikularnega, subjekta, transcendentalnosti ipd.).

Da pa se tudi posvečeni gotovo ne bodo dolgočasili, poskrbi zaključni komentar Rada Rihe, ki že presega okvire spremne besede: gre za samostojno filozofsko razmišljanje, ki mu Laclauova besedila služijo kot odskočna deska za nadaljnje izpeljave. Za razliko od Laclauovih esejev pa to besedilo predpostavlja dobro seznanjenost s konceptualnim aparatom francoske filozofije druge polovice 20. stoletja. Tako ambiciozno zastavljena spremna beseda, ki odpira nove poglede na Laclauovo misel, ima sicer to slabo plat, da je bralec pri razpoznavanju in povezovanju različnih idej v esejih prepuščen sam sebi.

Toliko o odlikah, slabosti knjige pa bi – priznam, malce neortodoksno – želel ponazoriti s primerom. V upodabljalno umetnosti antičnega Egipta je obstajala stilna norma, po kateri so bili pripadniki nižjih slojev upodobljeni naturalistično, pripadniki višjih pa stilizirano. Te stilizirane upodobitve oblastnikov so žrtvovale prikaz individualnih značilnosti prikazu abstraktnih form človeškega telesa, medtem ko so bile upodobitve podložnikov natančen prikaz vseh efemernih podrobnosti. Laclau podoben postopek uporabi, ko obravnava ideje: pretekle miselne tokove upodobi močno stilizirano, medtem ko se njegove lastne ideje, naslikane v naturalistični podrobnosti, oddvojijo od te zgodovine. Ko je egipčanski obrtnik snoval upodobitev, je moral biti pozoren, da se v abstrakciji individualni značaj le ni povsem zgubil, kar je zahtevalo izjemno rokodelsko spretnost in natančnost. Laclau se istega početja loti s sekiro.

V prvem eseju obravnava kratkomalo vso emancipatorično misel kot enovito kategorijo, pod katero zajame tako religiozne eshatologije kot marksizem, dokazati skuša nekonsistentnost emancipatornih pristopov *in toto* ter na osnovi tega utemeljiti svojo lastno filozofsko intervencijo. Velikani, na ramenih katerih mora po znani maksimi stati vsak mislec, v Laclauovi upodobitvi delujejo vsaj naivni – marksiste cinično označi kot »*bien pensant*« (str. 94) – če ne kar naravnost slaboumni.

Takšno (pre)grobo posploševanje mestoma preide v manipulacijo. Marxu, recimo, skuša podtakniti idejo »univerzalnega razreda«: »Telo proletariata ni več partikularno telo, v katerem

se mora utelesiti njemu zunanja univerzalnost, temveč telo, v katerem je odpravljena razlika med partikularnostjo in univerzalnostjo, zato je potreba po kakršni koli inkarnaciji dokončno odpravljena« (str. 29, 30). Če bi to držalo, če bi torej Marx menil, da proletariati nemediirano uteleša univerzalno, bi si le stežka razlagali, zakaj si je kot nujni in edini cilj »diktature proletariata« zamislil komunizem, ko pa že proletariati uteleša univerzalno brez presežka. Na tem mestu moram Laclauu vrniti njegov lasten očitek: »Svet je veliko bolj divji in nepredvidljiv, kakor si ga v svojih prijetnih podobah slika naš *bien pensant*« (str. 94). Gotovo ima prav, ko opozarja na nevarnost totalitarizma, ki nastane, ko neka družbena skupina svoje delovanje razume in predstavlja kot neposredno ter popolno utelešenje univerzalnosti, in kot primer navede prakso vladajočih komunističnih partij 20. stoletja, nikakor pa ne moremo sprejeti ideje, da je recept za takšno prakso podal Marx.

Druga pomembnejša pomanjkljivost esejev je aplikacija strukturalističnega jezikoslovnega modela ne samo na vse označevanje, temveč na družbo kot celoto: »Vzemimo, da je vsaka identiteta diferencialna identiteta« (str. 56). Predavatelji na Bauhausu so dovolj prepričljivo pokazali, da modela zgolj diferencialne identitete ne moremo prenesti niti na likovno področje, saj imajo likovni elementi pozitivno vsebino: barve imajo, recimo, kot so pozneje potrdili poskusi, povsem fiziološke učinke. Nadaljnje širjenje jezikoslovnega modela na družbo kot celoto je grob redukcionizem, še težje sprejemljiv, ker ga Laclau ne utemelji. Že ko je Weber začrtal meje sociologije s pojmom družbenega delovanja, je eksplicitno poudaril, da celotne družbe ne smemo reducirati na smiselne transakcije, saj je delovanje zgolj podzvrst človeškega obnašanja. Marx in Engels sta – poetično navdahnjena – isto spoznanje izrazila v anekdoti o človeku, ki je bil trdno prepričan, da se ljudje utaplajo zgolj zato, ker imajo v glavi zakoreninjeno to presneto idejo težnosti.

Besedila, zbrana v knjigi *Emancipacija, emancipacije*, so gotovo dobrodošla, če opozarjajo na problematičnost zahodnega racionalizma, za katerim se je vedno skrival tudi imperializem, ne da bi nekritično zapadla v popoln partikularizem. Po drugi strani pa so pretekle konceptualizacije odnosa med partikularnim in univerzalnim nasploh ter specifično znotraj marksistične tradicije vendarle kompleksnejše, kot jih skuša prikazati Laclau, tak antagonističen odnos do preteklosti pa mu preprečuje, da bi svoje mišljenje umestil v tradicijo kritike zahodnega racionalizma. Ko svoje koncepte aplicira na sodobno družbeno dogajanje, ob pomanjkanju socioloških konceptov prav tako uporabi grob redukcionizem in vprašati se moramo, ali niso njegove intervencije – čeprav filozofsko izvirne – kot intervencije v sodobno družbeno dogajanje sterilne.